

»Selma Lagerlöf gjorde den lilla människan stor«

Selma Lagerlöf var livligt intresserad av pedagogik och folkbildning berättar Anna- Karin Palm, aktuell med sin biografi om Selma Lagerlöf. Sex års nära ”umgänge” med författarikonen har inte fått henne att tröttna, tvärtom: ”Jag kan tänka mig att läsa om hennes böcker igen.”

TEXT INGELA HOFSTEN FOTO EWA STACKELBERG

När Anna-Karin Palm var liten hade hon samma smeknamn som ledargäsen i *Nils Holgerssons underbara resa*.

– Fast jag stavade det Acka. Då hade jag nog inte klart för mig hur omätligt vis Akka är, säger Anna-Karin Palm med en liten glimt i ögonen.

Hon sitter i det ljusa rum som hon och hennes man Mats Ahlberg låtit utöka sin stuga i hälsingska Strömbacka med för att enklare kunna ta emot gäster. Tre av väggarna består nästan uteslutande av fönster, och för att skapa så mycket utomhuskänsla som möjligt rör det sig om en-glasare med tillhörande innanfönster.

– Det är lite jobbigt när de ska i och ur, men det är det värt!

Här i huset, några mil från trakten där hennes mor växte upp, tillbringade Anna-Karin Palm alla sina skollov. För femton år sedan blev hon ägare till det och sedan förra sommaren bor hon och maken här permanent, medan dottern Selma bor kvar i lägenheten i Nacka. Detta arrangemang passar henne bra. Bara det att ha en alldeles egen skrivarestuga! Den ska jag få se, lovar hon. Men först: te i muggar med litteraturtema, hembakta småkakor och samtal om hennes biografi över Selma Lagerlöf, *Jag vill sätta världen i rörelse*.

De många sammanträffandena till trots – det egna smeknamnet, dotterns förnamn och att hon själv romandebuterade hundra år efter Selma Lagerlöf (*Faunen* 1991) – var det inte hennes idé att skriva en biografi över den berömda författaren.

– Det vågade jag nog inte ens tänka.

Visserligen har hon en bakgrund som litteraturhistoriker och var ett stort fan av Selma Lagerlöf, men husguden var länge Virginia Woolf. Dessutom hade hon ägnat nästan hela sitt författarskap åt skönlitterärt skrivande i romaner, noveller och barnböcker. Därför blev hon överrumplad av frågan. Men, när nu Eva Bonnier bad henne ...

– ... så behövde jag inte fundera mer än en natt!

Då, 2013, hade hon uppdrag för Författarfonden som upptog stora delar av hennes tid, och hade inte på länge haft riktig lust med något nytt eget skrivprojekt.

– Så att ta itu med nåt helt annat kändes inspirerande. Jag har alltid gillat det där med växelbruk.

Hon började med att plöja Selma Lagerlöfs hela verklista, något hon beskriver som en njutning.

– Hon är en rasande skicklig berättare, som lyckas väcka starka känslor hos sina läsare. Och så hade hon förmåga att göra den ”lilla människan” stor, genom

☞ Selma Lagerlöf lät torpare och frälsissoldater tampas med de stora existentiella frågorna berättar Anna-Karin Palm som numera bor i den lilla bruksorten Strömbacka, i den trakt i norra Hälsingland där hennes mor hade sina rötter. ”Hon hade hundra kusiner, så var jag än går kommer folk fram och säger att vi är släkt”.

»Hon brann för tanken att även de arbetande klasserna skulle ha rätt till utbildning och bildning«

att låta torpare, kvinnor, frälsissoldater och så vidare tampas med de stora existentiella frågorna.

Selma Lagerlöf lyckades också med konststycket att skriva böcker som såväl stora delar av etablissemanget som ”vanligt folk” uppskattade. Och hon lästes av båda könen. Så är det sällan för dagens kvinnliga författare, konstaterar Anna-Karin Palm med en liten suck. Hon möter inte sällan män som berättar att deras fruar gillar hennes böcker.

– Själva har de inte läst dem.

I biografien gör Anna-Karin Palm upp med bilden av Selma Lagerlöf som någon slags ”sagotant”. Hon visar att författaren tvärtom bröt ny mark med sitt ”rena och klara språk”, och sin ambition att få läsare ur alla samhällsgrupper.

Genom årens lopp hade Anna-Karin Palm funderat mycket över författaren Selma Lagerlöf. Hur fick hon sina idéer, hur gjorde hon för att bearbeta dem till dessa fängslande texter? Mindre intresserad hade hon varit av människan bakom författaren. Det skulle snart komma att ändras. Selma Lagerlöf visade sig vara en person som drevs av en stark idealism och tro på mänskligheten, en kvinna med stort självförtroende, inte så lite självhävdelsebehov och med innerliga men komplicerade relationer.

– Ibland betedde hon sig rätt egendomligt, får man ju säga. Hon ljög mycket och kunde vara väldigt elak. Men varför skulle just hon vara perfekt?

Hon tycker de sympatiska dragen är fler, och berättar om sin överraskning då hon insåg att Selma Lagerlöf hade humor, något som märks i hennes brev.

Baksidan av *Jag vill sätta världen i rörelse* pryds av ett foto av en ung Selma Lagerlöf, långt ifrån den storhattsförsedda dam med håret i knut som vi vant oss vid. Här är författaren kortsnaggad. Detta var inte bara en ungdomlig nyck, utan ett medvetet val som signalerade att hon hade anslutit sig till rösträttsrörelsen. Hon behöll håret så ända tills hon i 40-årsåldern planerade en resa till Mellanöstern.

☛ Sex års nära ”umgänge” med Selma Lagerlöf har inte fått Anna-Karin Palm att tröttna på litteraturikonen, snarare tvärtom. – Jag kan tänka mig att läsa om hennes böcker igen. Och det är jättekul att vara ute och prata om henne med folk!

Då lät hon håret växa ut, eftersom hon vid tidigare utlandsresor märkt att det korta håret väckt för mycket uppmärksamhet.

– Hon var så spännande som person! För att inte tala om sammanhangen hon verkade i, säger Anna-Karin Palm med syftning på de nätverk av kvinnor som kämpade för folkbildning och jämlikhet men också stöttade och inspirerade varandra.

– Det hände så mycket vid tiden omkring förra sekelskiftet, då kvinnorna klev fram på bred front och krävde sin plats i offentligheten. Många av den tidens inflytelserika och kända kvinnor är mer eller mindre bortglömda i dag.

– Som Alfhild Agrell. På 1880-talet var hon den mest spelade dramatikern i Sverige.

De kvinnliga nätverken, liksom enskilda väninnor som backade henne; läste manus, renskrev, hade stor betydelse för Selma Lagerlöfs författarblivande och hela gärning.

– Det var få män som hade nån djupare betydelse för hennes liv, förutom pappan och bröderna.

Det vittnar bland annat de många breven om, de som Anna-Karin Palm satt på KB och läste.

Det var Selma Lagerlöf själv som samlade in sina

brev och såg till att de lämnades till KB, att öppnas 50 år efter hennes död.

– Vilket otroligt självförtroende, va! Att hon förstod att det skulle finnas intresse för dem då, säger Anna-Karin Palm som frågar sig hur dagens brevlösa samhälle kommer påverka den framtida forskningen.

Själv insåg hon att hon saknat brevskrivandet och har återupptagit vanan tillsammans med några vänner. Utöver det skriver hon dagbok.

– Jag är snart uppe i hundra stycken. I perioder har de varit livsviktiga och jag vet inte vem jag hade varit utan dem.

Breven på KB var förstås viktiga pusselbitar i Anna-Karin Palms ambition att försöka ”förstå Selma Lagerlöf inifrån”. Hon läste givetvis också andra biografier över författaren. Och sin vana trogen lyckades hon hålla det mesta i huvudet tills det var dags att börja skriva – en förmåga som hon menar att hon utvecklade som liten, då hon och lil-lasyster Ulrika skapade en hel värld, ”som en jät-teroman”, kring sina gosedjur i den etta med matrum på Svarvargatan i Stockholm där flickorna och deras föräldrar bodde.

Barndomen har präglat henne på flera sätt. Föräldrarna kom båda från så kallade enkla förhållanden och modern hade bara folkskola i bagaget, men båda vidareutbildade sig som vuxna. Detta gav henne en tro på att allt är möjligt. Att föräldrarna satte sina döttrar i en Waldorfskola hade också stor betydelse, menar hon.

– Där jobbade vi mycket med muntligt berättande och blev uppmuntrade till kreativitet.

Äntligen! Nu är hon där hon ska vara. Äntligen kan det börja, livet så som hon innerst inne alltid velat att det skulle bli.

Så lyder biografins allra första rader, som följs av berättelsen om hur succédebuten *Gösta Berlings saga* kom till, under åren då Selma Lagerlöf arbetade som lärarinna i Landskrona.

– Det kändes viktigt för mig att börja med Selma Lagerlöfs första tid som författare.

Först i nästa kapitel handlar det om Selma Lagerlöfs barndom på Mårbacka i värmländska Sunne, i en kultur som skulle prägla författaren starkt. En kultur som för övrigt Anna-Karin Palm känner sig hemmastadd i.

– Jag har ju faktiskt samma slags kulturarv härifrån Strömbacka: det muntliga berättandet, stora fester med spelmannemusik, dans och lite för mycket alkohol, säger hon och blir glad när jag känner till storspelmannen Jon-Erik Hall, som levde i början av förra seklet, och som var hennes morfarsfar.

– Det är vi väldigt stolta över!

Fem år tog det att få ihop biografien. Anna-Karin

Palm berättar om hur hon satt med slutarbetet den heta sommaren 2018.

– Då kändes det som om huvudet skulle explodera. Samtidigt var jag väldigt nära Selma Lagerlöf då, jag började nästan diskutera med henne.

Ett år senare låg biografien på bokhandelsdiskarna och författarturnerandet runt landet tog vid.

– Det var så roligt, delvis för att jag slapp prata om mig själv, men också för att jag märkte att många har så starkt förhållande till Selma Lagerlöfs författarskap. Och så mötte jag människor som minns när hon levde.

Men också unga läsare. Hon har till exempel till sin glädje förstått att Selma Lagerlöf-texter används i sfi-undervisning.

Anna-Karin Palm kan också berätta att Selma Lagerlöf, som alltså var utbildad och i många år verksam lärarinna, var livligt intresserad av frågor kring pedagogik och folkbildning. Hon brann för tanken att även de arbetande klasserna skulle ha rätt till utbildning och bildning och var med att starta en aftonskola för arbetande unga kvinnor i Landskrona, där hon ofta läste högt ur sina nyskrivna texter. År 1895 besökte hon folkhögskolan i danska Askov, som gjorde starkt intryck på henne: ”Detta var en värld av öppenhet, gästvänlighet och broderlighet. Man var van att uttala sig fritt och förtroligt. Värmande och frigörande sympati strömmade en till mötes från alla håll”, skriver hon i en text i tidskriften Norden 1920. Den ena av hennes danska översättare, Elisabeth Grundtvig, var också barnbarn till folkhögskolerörelsens grundare.

Nu lockar Anna-Karin Palm på sin stora rödgula katt, Mauritz. Avbrottet signalerar att det börjar bli dags att avrunda. Först ska vi bara gå ut och betitta den nybyggda skriarstugan, som inte är mer än tre gånger tre meter men har fyra meters takhöjd:

– Då ryms alla mina tankar.

Fönstren på framsidan sitter så högt att ingen kan kika in, men genom fönstret framför skrivbordet kan hon låta blicken vandra in i en skogsdunge. I stugan ryms en bokhylla och en säng, för ”ibland jobbar man ju genom att ligga och fundera”. Och även om hon inte hör till de författare som har fasta skrivarrutiner går hon hit mest varje dag. Det har hon gjort sedan i våras, då pandemin gjorde att en stor del av de inplanerade författarbesöken på bibliotek och bokhandlar blev uppskjutna. Inte så dumt, egentligen, reflekterar hon, eftersom det innebar att hon fick uppleva sin första vår som fastboende i Strömbacka på plats. Men också för att något, än så länge hemligt, börjat ta form i henne.

– Det är längesen jag kände mig så sugen på att skriva som nu!

Vad ska den börja med som aldrig läst Selma Lagerlöf?

”Många barn gillar *Herr Arnes penningar* och för vuxna brukar jag ofta rekommendera någon av de kortare, som *En herrgårdssägen*. I den visar hon nästan hela sin palett: dramatik, burleskeri, romantik, finstämning.